

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса
Шевченка Факультет соціології
кафедра соціальних структур та соціальних відносин

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«ВПЛИВ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА СОЦІАЛЬНУ АКТИВНІСТЬ ТА ГРОМАДЯНСЬКУ СВІДОМІСТЬ МОЛОДІ В УКРАЇНІ»

Спеціальність: 054 Соціологія

Освітня програма: Соціальні технології

Освітній ступінь: бакалавр

Кваліфікація: бакалавр з соціології

Авторка:

Іванова Уляна Денисівна,
студентка 4 курсу

Науковий керівник:

Горобчук Богдан Дмитрович
Кандидат соціологічних наук

Бакалаврська робота допущена до захисту рішенням кафедри соціальних структур та соціальних відносин

Протокол № _____ від «___» _____ 20__ р.

Зав. кафедри _____ док. соц. наук, доцент Мазурик О.В.

Київ-2025

Регистрація

_____

номер

_____

дата

_____

підпис лаборанта кафедри

Рекомендовано
до захисту

_____

підпис наукового керівника

_____

ім'я, ПРІЗВИЩЕ наукового керівника

Результат захисту

_____

оцінка

_____

дата захисту

Голова ЕК

_____

підпис

_____

ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Члени ЕК

_____

підпис

_____

ім'я, ПРІЗВИЩЕ

_____

підпис

_____

ім'я, ПРІЗВИЩЕ

_____

підпис

_____

ім'я, ПРІЗВИЩЕ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВОЛОНТЕРТВА В ГРОМАДЯНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИЙ ВИМІР.....	8
1.1. СУТНІСТЬ, ФОРМИ ТА ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ВОЛОНТЕРСТВА	8
1.2. ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ВОЛОНТЕРСТВО, ЯК ЙОГО ОЗНАКА	11
1.3. ВОЛОНТЕРСТВО, ЯК МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ	15
РОЗДІЛ 2: МОТИВАЦІЯ ТА БАР'ЄРИ ЗАЛУЧЕННЯ МОЛОДІ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	20
2.1. ФАКТОРИ ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ЗАЛУЧЕНІСТЬ МОЛОДІ ДО ВОЛОНТЕРСТВА (ОГЛЯД ТА АНАЛІЗ ІСНУЮЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ).	20
2.2. БАР'ЄРИ ТА ВИКЛИКИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЕРЕД МОЛОДІ: МОТИВАЦІЙНІ, ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА СУСПІЛЬНІ ПЕРЕШКОДИ.	23
РОЗДІЛ 3: ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДІ.....	27
ВИСНОВКИ	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	39
ДОДАТКИ	43

ВСТУП

Добровільна праця, або волонтерство, є важливим проявом суспільної зрілості та гуманістичних цінностей, що супроводжують розвиток людської цивілізації. Вона уособлює прагнення особистості до безкорисливої допомоги спільноті, підтримки тих, хто цього потребує, та участь у процесах суспільного розвитку. Відповідно, навіть якщо подумати про історичні витоки – волонтерство супроводжує людство на різних етапах його цивілізаційного поступу, слугуючи своєрідним соціальним індикатором рівня демократичності суспільства та зрілості громадян.

В Україні волонтерський рух набув найбільшого значення після Революції Гідності 2013-2014 років та початку війни на сході країни на сході. Саме в цей період мільйони українців, серед яких значну частину складала молодь, почали масово долучатися до добровільної допомоги військовим, внутрішньо переселеним особам (ВПО), пораненим та іншим уразливим верствам населення. У 2022 році, з початком повномасштабного вторгнення російської федерації на території України, волонтерство стало не просто проявом доброчинності, а національним рухом, який об'єднав різні покоління, соціальні групи та професійні спільноти задля спільної мети – збереження держави та підтримки її громадян.

Особливо активну участь у волонтерських рухах, як соціальних так і громадських сферах, відіграє молодь. На період 2022 року частка молодих людей, що займаються волонтерством становила до 40%, що удвічі більше, ніж у роком раніше – повідомив представник ГО «Аналітичний центр Cedoss» Іван Вербицький під час презентації дослідження «Вплив війни на молодь в Україні» в Укрінформі. Такий динамічний зріст свідчить про зміну парадигми громадянської активності молодого покоління та зростання усвідомлення особистої відповідальності за долю суспільства та країни.

У контексті воєнних і соціальних потрясінь, яких зазнає українське суспільство, формування активної громадянської позиції молоді є надзвичайно важливим завданням. Саме молодь, як наймобільніша, найактивніша соціальна група, здатна стати каталізатором позитивних змін, реформ та модернізації суспільства. Волонтерство в цьому сенсі виконує не лише функцію допомоги, а й виступає як інструмент соціального становлення, набуття досвіду, розвитку лідерських якостей, критичного мислення, громадянської відповідальності [Шнайдер, 2008].

Проблематика дослідження полягає у з'ясуванні взаємозв'язку між участю молоді у волонтерських рухах та формуванням у них громадянської свідомості. Сучасна українська молодь опиняється в унікальних історичних умовах: з одного боку – війна, з іншого – потреба в побудові демократичного, інклюзивного, правового суспільства. У таких умовах волонтерство стає не лише способом реалізації соціальної активності, а й елементом патріотичного виховання, формування національної ідентичності, громадянської зрілості.

Актуальність цього дослідження зумовлена низкою факторів. Зростаючий інтерес серед науковців з різних кутів світу до волонтерської діяльності, особливо його феномену в Україні – розвиненій країні, яка знаходиться в стані війни вже понад 10 років й бореться за українську ідентичність вже кілька століть. Незважаючи на те, що тема волонтерства вже досліджується як в Україні, так і за її межами, питання про його реальний вплив на формування громадянської свідомості залишається відкритим. Чи стає волонтерство джерелом розвитку громадянських чеснот, чи, навпаки, до волонтерства залучаються вже свідомі, активні громадяни – це дилема, яка потребує ґрунтовного емпіричного та теоретичного аналізу. Особливого значення це питання набуває в українському контексті, де громадянська свідомість часто формується під тиском зовнішніх загроз та в умовах нестабільності. Волонтерські ініціативи стали прикладом високого

рівня соціальної єдності, завдяки якій вдалося об'єднати ресурси та зусилля представників різних соціальних груп для оперативного та скоординованого реагування на зовнішні загрози [Дейнеко, 2021].

Метою цієї випускної кваліфікаційної роботи є виявлення специфіки впливу молодіжних волонтерських рухів на формування громадянської свідомості та соціальної активності молоді в Україні. Зокрема, робота спрямована на оцінку рівня такого впливу, виявлення основних механізмів його реалізації, а також розуміння соціального, економічного та освітнього контексту, який сприяє або навпаки, стримує волонтерську активність молодих людей.

Виходячи з поставленої мети, задля її досягнення, було сформульовано 3 основних *дослідницьких питання*:

1. Чи має волонтерська діяльність вплив на формування громадянської свідомості молодих людей?
2. Які фактори сприяють або, навпаки, обмежують участь молоді у волонтерських ініціативах?
3. Чи існують відмінності в рівні впливу волонтерства на молодь залежно від соціально-економічного статусу або рівня освіти?

Об'єктом дослідження постає участь молоді у волонтерській діяльності, а *предметом* – вплив цієї діяльності на формування соціальної активності та громадянську свідомість молоді.

Для усвідомлення сутності волонтерської діяльності та її значення у формуванні громадянської свідомості важливо звернутися до теоретичних засад поняття «волонтерство», а також проаналізувати його історичну еволюцію, правові засади, форми реалізації, мотиваційні чинники участі молоді у волонтерських ініціативах. У межах дослідження буде розглянуто сучасні підходи до вивчення громадянської свідомості як соціального явища та окреслено основні характеристики молодіжної активності в умовах трансформаційного суспільства.

Таким чином, запропонована тема відповідає науковим та суспільним викликам сьогодення, а й має практичне значення для подальшої розробки політик підтримки молодіжного волонтерства, програм громадянського виховання та активізації молоді як рушійної сили демократичних змін.

РОЗДІЛ 1: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВОЛОНТЕРСТВА В ГРОМАДЯНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИЙ ВИМІР

1.1. СУТНІСТЬ, ФОРМИ ТА ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ВОЛОНТЕРСТВА

Волонтерська діяльність, як соціальне явище, має глибоке історичне, соціокультурне та теоретичне підґрунтя, яке необхідно враховувати для повного розуміння її ролі у формуванні соціальної активності та громадянської свідомості молоді. У цьому розділі буде здійснено комплексний аналіз наукових підходів до визначення поняття «волонтерство», окреслено його ключові форми, функції та принципи, а також розглянуто історичну динаміку становлення та розвитку волонтерського руху в Україні. Такий підхід дозволить не лише виявити сутнісні характеристики волонтерства як суспільного феномена, а й окреслити його потенціал у трансформації соціальної поведінки молодого покоління.

Одним з найпоширеніших підходів до визначення волонтерства є історико-правовий. У цьому контексті воно розглядається як соціальний феномен, що виникає на перетині особистої ініціативи, гуманістичних цінностей та колективної відповідальності. Як зазначає І.В. Найда (2023), волонтерство не можна розглядати лише як «роботу» чи обов'язок – це, насамперед, покликання, що ґрунтується на глибокому почутті причетності до життя суспільства, а також на високому рівні патріотизму. На його думку, волонтерська діяльність є безпосереднім результатом патріотичного виховання, яке здійснюється у родинному середовищі та в освітніх інституціях. Саме ці інституції відіграють ключову роль у формуванні національної ідентичності, що, в свою чергу, закладає основу для усвідомленої участі в суспільно значущій діяльності.

Термін «волонтер», запозичений з французької мови, походить від латинського слова *voluntaries*, що утворюється від слова *voluntas*, що означає «воля», що, у свою чергу, має коріння зі слова *volo* – «хочу» (Етимологічний онлайн словник «Горох»). Це семантичне коріння визначає основу сутність волонтерства – діяльність, яка здійснюється безкорисливо, з власної ініціативи, без матеріальної винагороди, з метою допомоги іншим або вирішення суспільних проблем. Як визначає О.В. Головка (2023), головною метою волонтерства є допомога тим, хто її потребує, а основною рисою – відсутність очікування зворотної вигоди. Саме тому волонтерство розглядається не лише як альтруїстичний вияв, а як соціально значуща практика, що сприяє зміцненню соціального капіталу, взаємної довіри та згуртованості в межах спільнот [Сальнікова, 2014].

Якщо звернутися до соціологічного дискурсу, то у сучасній соціології волонтерський рух визначається як форма новітнього суспільного руху, що виникає в умовах глобалізації, зростаючої соціальної мобільності та цифровізації соціальних зв'язків. Л. Фостер і Ю. Гетьман (2024) у своїй праці «громадсько-політичні активності: трансформаційні виклики в умовах війни» наголошують, що волонтерство є відмінним від традиційних протесаних або політичних форм соціальної активності. Його суть полягає не в протидії, а в підтримці, солідарності, співпраці та емпатії. Таким чином, волонтерський рух стає інструментом горизонтальної мобілізації громадянського суспільства, що виникає «знизу», тобто не з примусу чи ініціативи з боку влади, а завдяки самостійним ініціативам окремих громадян чи громадських об'єднань [Фостер, Гетьман, 2024].

Важливою характеристикою волонтерства є його інклюзивність та гнучкість – воно доступне людям різного віку, соціального статусу, віросповідання чи політичних поглядів. Ця риса робить волонтерський рух важливим інструментом соціальної інтеграції, сприяє формуванню нових

горизонтальних зв'язків у суспільстві, а також відкриває можливості для особистісного зростання.

В Україні волонтерський рух має особливу історію. Його розвиток активізується після здобуття незалежності у 1991 році. На ранніх етапах волонтерство проявлялося переважно у вигляді благодійності, соціальної допомоги та гуманітарних ініціатив, проте з часом трансформувалося у структурований соціальний інститут. О.В. Головка (2023) зазначає, що волонтерство в Україні сьогодні виступає не лише засобом реалізації гуманістичних цінностей, але й ефективним механізмом громадянської участі, що дозволяє молоді впливати на суспільні процеси, брати участь у формуванні політики та вирішенні актуальних соціальних проблем. Становлення волонтерства як соціального інституту передбачає наявність власної нормативної бази, функцій, соціальних ролей, структур та форм організації, що дає змогу розглядати його як повноцінний елемент соціальної системи.

Водночас слід зазначити, що у контексті воєнної агресії з боку російської федерації, яка триває з 2014 року і особливо загострилась після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році, волонтерство в Україні набуло нового значення. Воно стало не лише реакцією на гуманітарні виклики, а й виявом громадянської стійкості, патріотизму та соціальної відповідальності. Молодь, яка долучається до волонтерських ініціатив у цей період, демонструє високий рівень усвідомлення власної ролі у державотворчих процесах. Це дозволяє розглядати волонтерську діяльність не лише як відповідь на потреби суспільства, а як чинник формування громадянської ідентичності та національної єдності.

Таким чином, аналіз теоретичних підходів до визначення волонтерства, його історичного розвитку та сучасного стану в Україні свідчить про те, що волонтерство є багатограним феноменом, який поєднує в собі соціальні, етичні, політичні та культурні компоненти. Його роль у

формуванні громадянської свідомості молоді важко переоцінити, адже саме через участь у волонтерській діяльності молоді люди здобувають досвід співпраці, відповідальності, взаємопідтримки й активної участі у житті своєї громади.

1.2. ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ВОЛОНТЕРСТВО, ЯК ЙОГО ОЗНАКА

У ході цієї роботи ми неодноразово будемо звертатися до поняття «громадянське суспільство», адже воно є ключовим для аналізу ролі волонтерства у формуванні громадянської свідомості молоді. Саме тому важливо зупинитися на його теоретичному осмисленні, розглянути еволюцію його тлумачення в соціальних науках, а також проаналізувати його сучасне значення в умовах українського суспільства.

Громадянське суспільство (або цивільне суспільство) у сучасному соціологічному дискурсі трактує як багатовимірне соціокультурне явище, що поєднує як теоретичну конструкцію, так і практичну площину суспільної взаємодії та солідарності. Згідно з дослідженням О. Резніка (2019), громадянське суспільство є системою суспільних відносин і інституцій, які функціонують на засадах автономії, добровільності, самоврядності та ініціативності. Це дозволяє розглядати його не лише як певний набір організацій чи об'єднань, а як спосіб організації соціального життя, що базується на цінностях солідарності, взаємної підтримки та відповідальності.

Соціологічний підхід, запропонований О. Резніком (2019), підкреслює історичну змінність і контекстуальність громадянського суспільства. Іншими словами, воно не є сталою, універсальною формою суспільної організації, а завжди вкорінене в конкретні соціальні, політичні та культурні умови. Це співзвучно з позицією Дж. Александра (1998), який

зазначає, що громадянське суспільство – це не інституція в класичному розумінні, а процес і простір символічної взаємодії громадян на основі спільних норм і уявлень про справедливість, обов’язок і гідність.

Окрема увага приділяється структурі громадянського суспільства. Як зазначає О. Головка (2023), його основу становлять інституції та практики, що функціонують поза межами державної влади та ринкових відносин. Це так званий «третій сектор», що включає неурядові організації (НУО), громадські об’єднання, ініціативні групи, благодійні фонди, волонтерські рухи, соціальні підприємства, освітні платформи тощо. Добровільність, неприбутковість та ініціативність діяльності в межах цих структур є ключовими ознаками, які виокремлюють громадянське суспільство з-поміж інших соціальних інститутів. Як зазначає Резнік (2019), саме така форма організації суспільної взаємодії є індикатором демократичності політичного устрою та рівня розвитку громадянської культури [Фостер, 2024].

Волонтерство, як один із найяскравіших проявів активності громадянського суспільства, органічно вбудовується в цю систему. Адже саме на його засадах – добровільності, безкорисливості, ініціативності – функціонує значна частина громадянських ініціатив, спрямованих на вирішення соціально важливих проблем. У цьому контексті волонтерська діяльність розглядається не просто як акт допомоги, а як форма реалізації громадянської відповідальності та участі в житті суспільства.

Ще одним важливим аспектом, на якому акцентують дослідники [Левченко, 2019] [Фостер, 2024], є роль громадянського суспільства як посередника між державою та громадянами. Через діяльність організацій громадянського сектору реалізують механізм участі, контролю, критики, а також вироблення альтернативних рішень. Цей зв’язок дозволяє громадянам брати участь у формуванні державної політики, впливати на прийняття рішень, відстоювати власні інтереси та забезпечувати підзвітність влади.

Підтвердженням зростаючого впливу громадянського суспільства в Україні стали ключові суспільно-політичні події останніх десятиліть. Зокрема, Євромайдан (2013-2014), окупація Криму та розгорнення військової агресії на сході України, а згодом і повномасштабне вторгнення Росії у 2022 році – усі ці події спричинили надзвичайну мобілізацію громадських сил, активізацію волонтерських ініціатив, утворення нових форм громадянської взаємодії [Резнік, 2019] [Хом'як, 2015]. Ці процеси не лише засвідчили високий рівень солідарності українського суспільства, а й стали каталізатором його демократичного оновлення та укріплення громадянської свідомості. Водночас волонтерський рух в Україні набув унікального характеру – стрімкий розвиток, різноманіття форм участі та нетипові завдання, що були поставлені перед волонтерами, сприяли формуванню нових практик, які виходять за межі класичних моделей волонтерства. Зокрема, волонтерська діяльність почала охоплювати не лише підтримку постраждалих, а й безпосередню участь у розробці стратегічних рішень, організації логістики, технічного забезпечення, управлінських процесів, особливо у сфері оборони та державного адміністрування [Єременко, Безрукова, 2023].

Таким чином, громадянське суспільство в сучасному українському контексті постає як динамічна система, що не лише відображає рівень демократичного розвитку, а й активно формує його, мобілізуючи ресурси громадян для захисту суспільних інтересів, зміцнення національної єдності та розвитку культури участі. Саме в цій системі волонтерство набуває ключового значення як форма практичного втілення ідеалів громадянської активності та солідарності.

Аналізуючи феномен волонтерства в контексті розвитку громадянського суспільства, доцільно стверджувати, що між цими двома явищами існує глибокий і взаємозалежний зв'язок. Волонтерська діяльність є не лише проявом особистої ініціативи чи альтруїстичної поведінки, а й

структурним елементом функціонування зрілого громадянського суспільства. Саме в межах такого суспільства формується простір для добровільної участі громадян у вирішенні соціально значущих питань без прямого очікування матеріальної винагороди. Тобто, волонтерство постає як органічна складова демократичного устрою, в якому активні громадяни прагнуть до самореалізації, взаємодопомоги та солідарності [Шнайдер, Омото, 2008], [Беккер, Віпкінг, 2011].

Громадянське суспільство, за визначенням провідних теоретиків [де Токвіль, Габермас, Коен], ґрунтується на ідеях автономії, довіри, соціальної взаємодії та добровільної участі у суспільному житті [Ліпар, 2023]. У цьому контексті волонтерство виступає не просто індикатором наявності цих рис, а одним із механізмів їх практичного втілення. Таким чином, волонтерська активність є проявом громадянської свідомості в дії – формою соціальної поведінки, що відображає внутрішнє переконання особи у необхідності брати участь у справах суспільного значення.

Виходячи з цього, можна стверджувати, що волонтерство не лише базується на ідеологічному фундаменті громадянського суспільства, але й само по собі є чинником його зміцнення. Це свідчить про наявність зворотного зв'язку: як громадянська свідомість сприяє формуванню волонтерської мотивації, так і сама участь у волонтерській діяльності сприяє глибшому усвідомленню власної ролі в суспільстві, розвитку почуття відповідальності, емпатії, толерантності та належності до спільноти [Деекер, Халма, 2003], [Хастінкс, Мейс, 2011].

У контексті аналітичного дослідження, доцільно сформулювати дослідницьку гіпотезу, яка стане методологічною основою подальшого дослідження: Волонтерська діяльність є суттєвим чинником формування громадянської відповідальності, соціальної солідарності та активної життєвої позиції молоді. Передбачається, що чим вищий рівень залучення

молоді до волонтерських практик, тим більшою є її участь у громадському житті, включаючи ініціативи та виборчі процеси.

Іншими словами, саме участь молодих людей у волонтерських ініціативах має потенціал позитивно впливати на розвиток їхньої громадянської свідомості, сприяючи переходу від пасивного споживання соціальних благ до активної участі у їх творінні. Такий підхід дозволяє розглядати волонтерство не лише як соціально значущу практику, але й як педагогічно-виховний інструмент, що формує нову якість молодіжної ідентичності.

Таким чином, я пропоную сформулювати ще одну дослідницьку гіпотезу наступним чином: Участь молоді у волонтерській діяльності позитивно впливає на рівень її соціальної активності та громадянської свідомості.

Ці гіпотези будуть перевірятися в подальших розділах дипломної роботи шляхом аналізу емпіричних даних, результатів опитувань, а також на основі порівняння рівня громадянської активності серед тих молодих людей, які беруть участь у волонтерських ініціативах, та тих, хто до таких форм діяльності не залучений.

1.3.ВОЛОНТЕРСТВО, ЯК МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ

У червні 2022 року міністерство освіти і науки України затвердило документ – Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. У наказі МОН зазначено, що Концепція окреслює цілісну, координовану діяльність різноманітних соціальних інститутів – державних органів, місцевого самоврядування, освітніх установ, громадських та благодійних організацій, релігійних об'єднань та інших суб'єктів – спрямовану на виховання у молоді патріотичної свідомості, почуття

вірності та любові до своєї країни. Основною метою такого підходу є виховання громадянина-патріота, готового не лише до реалізації громадянського та конституційного обов'язку щодо захисту територіальної цілісності держави, а й до активної участі у демократичному розвитку суспільства [МОН, 2022].

Передмовами прийняття для цього документу стала потреба у відповіді на глибокі соціально-політичні трансформації, спричинені збройною агресією РФ проти України, що активізувало необхідність формування нових підходів до патріотичного виховання задля забезпечення внутрішньої стабільності. У документі наголошується, що стратегічним завданням державної політики у сфері освіти є виховання «нового українця» – особистості, яка мислить і діє, спираючись на національні та європейські цінності, і є активним учасником змін у суспільстві.

У цьому контексті волонтерська діяльність набуває особливого значення як дієвий механізм неформальної освіти та громадянської соціалізації. Згідно з Концепцією національно-патріотичного виховання в системі освіти України, волонтерська діяльність розглядається як один із ключових інструментів виховання патріотизму, що сприяє формуванню в молоді не лише почуття національної незалежності, але й конкретних соціально-активних моделей поведінки. Патріотичні переконання виникають на рівні ідеології та емоцій, охоплюючи такі внутрішні компоненти як уявлення, почуття, прагнення, переконання та настанови [Найда, 2023].

Волонтерство у сфері освіти стає простором розвитку соціальної активності, формування практичних компетентностей та громадянської відповідальності. Молоді люди, що залучені до волонтерських ініціатив, отримують можливість набути соціального досвіду, який інтегрує їх у громадське життя. Через волонтерську діяльність розвиваються такі навички, як організація заходів, ефективна комунікація, командна взаємодія,

стратегічне мислення, управління ресурсами та партнерство. Водночас, формується ціннісний світогляд, зростають інтелектуальні та лідерські здібності, активізується творчий потенціал, що створює передумови для особистісного і професійного зростання [Найда, 2023].

Окрім того, волонтерство виконує структурну функцію у зміцненні громадянського суспільства. За спостереженням І.В. Найда (2023), громадська активність, виражена через волонтерство, є важливим чинником розвитку зрілого громадянського суспільства, оскільки сприяє зростанню соціального капіталу, зміцненню міжособистісному довіру, розвиває горизонтальні зв'язки та формує сталі громадянські практики. Така діяльність підтримує економічну та соціальну стабільність, а також стимулює формуванню дієвого діалогу між громадянами та владою [Левченко, Калюженко, 2019].

Особливо важливу роль у цьому процесі відіграють молодіжні громадські об'єднання, які стають платформами формування активної громадянської позиції. Молодіжні громадські структури мають визначальний вплив на формування активної позиції молоді [Левченко, Калюженко, 2019]. Завдяки їх діяльності, молоді люди проходять шлях соціалізації, набувають досвіду самоорганізації, визначають особисту позицію в суспільстві, навчаються колективній діяльності та відповідальності. Студентські об'єднання й молодіжні центри можуть стати ефективними платформами для впровадження патріотичних ініціатив, розвитку волонтерства та формування громадянської ідентичності [Волосевич, 2023]. У 2023 році, дослідження аналітичного центру Cedos, показало, що для значної кількості молодих людей прагнення бути причетним до спільної справи – є однією з основних факторів мотивації, що, безпосередньо, свідчить про волонтерство як механізм формування соціальної активності.

Таким чином, волонтерська діяльність у цьому контексті виконує багатовимірну роль – від засобу практичного втілення набутих цінностей до потужного каталізатора соціальної активності та згуртованості. У ході аналізу наукової літератури та результатів досліджень висунута гіпотеза, про те, що участь молоді у волонтерській діяльності позитивно впливає на рівень її соціальної активності та громадянської свідомості, була підтверджена, що засвідчує її обґрунтованість.

Висновок до розділу:

У першому розділі дипломної роботи здійснено комплексний теоретичний аналіз феномену волонтерства, його історичних витоків, функціональних характеристик та зв'язку з громадянським суспільством. З'ясовано, що волонтерство є багатограним соціальним явищем, яке фундаментально поєднує у собі риси альтруїзму, соціальної відповідальності, ініціативності та громадянської активності. Історико-культурна динаміка розвитку волонтерського руху, особливо в умовах сучасних викликів для України, підтверджує його здатність до мобілізації суспільного потенціалу та зміцнення національної єдності.

Важливе значення у формуванні волонтерської мотивації та цінностей має взаємодія з інституціями громадянського суспільства, які створюють умови для активної участі громадян у суспільному житті. Волонтерство, як складова цього суспільства, не лише забезпечує реалізацію гуманістичних цінностей, а й виступає потужним чинником формування громадянської ідентичності, особливо серед молоді.

Проаналізовані наукові джерела дозволили сформулювати ключові дослідницькі гіпотези: по-перше, волонтерська діяльність є важливим інструментом формування громадянської відповідальності, соціальної солідарності та активної життєвої позиції; по-друге, участь молоді у волонтерських ініціативах позитивно впливає на рівень її соціальної

активності та громадянської свідомості. Ці припущення ляжуть в основу подальшого емпіричного дослідження в наступних розділах роботи.

РОЗДІЛ 2: МОТИВАЦІЯ ТА БАР'ЄРИ ЗАЛУЧЕННЯ МОЛОДІ ДО ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. ФАКТОРИ ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ЗАЛУЧЕНІСТЬ МОЛОДІ ДО ВОЛОНТЕРСТВА (ОГЛЯД ТА АНАЛІЗ ІСНУЮЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ).

Аби говорити про вплив волонтерства, важливо насамперед з'ясувати, які чинники сприяють залученню молоді до волонтерської діяльності, а які, навпаки, виступають бар'єрами або викликами на цьому шляху. Першочергово звернемо увагу на спонукальні фактори.

Наприкінці 2022 році, аналітичний центр «Cedos» провів дослідження «Вплив війни на молодь в Україні». Воно було замовлене Міністерством молоді та спорту України як продовження щорічного дослідження становища молоді, що проводиться з 2015 року. Метою дослідження було проаналізувати, як повномасштабна війна вплинула на молодих українців: їхнє бачення своєї ролі у суспільстві, готовність долучатись до процесів відновлення країни, участь у громадському житті тощо. Цільовою аудиторією дослідження стали молоді люди віком 13-34 років, і воно включало як фокус-групові дискусії (ФГД) так і глибинні інтерв'ю – це дозволило отримати більш комплексну картину мотивації молоді.

Згідно з результатами цього дослідження, повномасштабне вторгнення РФ суттєво посилило громадянську активність серед молоді. Так, 72% опитаних зазначили, що готові долучитися до процесу відновлення своїх громад, що вказує на високий рівень відповідальності та патріотичної мобілізації. В ході дослідження також було виявлено, що кількість молодих людей, які беруть участь у волонтерстві, порівняно з попереднім роком, зросла вдвічі. Особливо виразною є тенденція серед

молоді, яка тимчасово перебуває за кордоном: 57% з них визначили, що найпріоритетнішим для них є бажання бути корисними Україні.

Подібні тенденції були виявлені й іншими дослідженнями. У серпні 2024 року Фонд “Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва” разом із соціологічною службою Центру Разумкова провели власне дослідження, яке продемонструвало, що абсолютна більшість українців (71%) з початку повномасштабного вторгнення так чи інакше долучилися до волонтерської діяльності: допомоги армії, ВПО або постраждалим від війни. Це свідчить про те, що волонтерство стало майже загальносуспільною нормою в умовах воєнного стану.

Згадане дослідження аналітичного центру «Cedos» також окреслило основні мотиваційні установки молоді, яка бере участь у волонтерстві. На запитання «Що спонукало/спонукає вас до волонтерської діяльності?» більшість респондентів (N=2064) відповіли, що їх мотивує бажання допомогти конкретним людям. Це свідчить про емоційно забарвлену мотивацію, коли допомога іншим виступає не лише як громадянський обов’язок, а й як морально-особистісна потреба. Також популярною відповіддю в цьому опитуванні стало загальне бажання принести користь суспільству. Проте, 28% опитаних мали труднощі із обиранням мотивації (вказали «Важко відповісти»). На думку авторів дослідження, така відповідь може бути зумовлена непостійною участю респондентів у волонтерській діяльності. На мою думку, така динаміка може свідчити про високу самокритичність молоді, яка не завжди вважає свою участь значущою, або не впевнена у власному внеску, навіть якщо він є реальним.

Окрему увагу варто приділити ролі патріотизму як рушійної сили залучення до волонтерства. За даними Центру Разумкова, переважна більшість українців (88% у 2024 році) пишаються своїм українським громадянством. Це дуже високий показник, який демонструє сильну національну ідентичність, особливо серед молоді. Частка тих, хто

ідентифікує себе передусім з Україною, зросла з 31% у 2006 році до 53% у 2024-му, а серед вікової групи 18-35 років цей показник сягає 57%. Це говорить про глибоку переоцінку цінностей і пріоритетів серед молоді, яка дедалі укріплює національну ідентичність.

Ще одним важливим фактором, що сприяє залученості до волонтерства, є підтримка демократичних цінностей та орієнтація на майбутнє. Згідно з тим же дослідженням, 61% українців вважають демократію найбільш бажаною формою устрою. Більше того, 67% опитаних вважають, що найкращі часи для країни настануть в майбутньому [Разумков, 2024]. Молоді люди бачать свою місію не лише в боротьбі за виживання країни сьогодні, а й у побудові кращої держави завтра. Отже, можна зробити висновок, що така тенденція може створювати сприятливе підґрунтя для активної участі у розбудові держави, зокрема через волонтерство.

У «Соціологічному вимірі громадянського суспільства в Україні» цитується Федір Сердюк – засновник компанії FAST, сертифікований інструктор з надання першої допомоги пораненим у тактичних умовах. Він ділиться своїм особистим досвідом залучення до волонтерської діяльності. Федір пояснює, що його мотивами стали страх знищення держави, сором за власну бездіяльність та відчуття глибокої несправедливості. Цей приклад добре ілюструє те, що для багатьох українців волонтерство – не просто форма соціальної активності, а глибоке емоційне, майже екзистенційне переживання, яке несе в собі прагнення чинити спротив, залишатися гідним та не бути осторонь у критичний для країни момент.

Таким чином, аналіз спонукальних чинників участі молоді у волонтерстві в умовах війни вказує на те, що ключову роль відіграють як індивідуальні внутрішні установки (емпатія, відповідальність, почуття справедливості), так і загальносуспільні процеси – зростання патріотизму, поширення демократичних ідеалів, віра у майбутнє держави, супротив

спільному ворогу. Ці фактори формують мотиваційне середовище, у якому волонтерство набуває нових сенсів та масштабів.

2.2. БАР'ЄРИ ТА ВИКЛИКИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЕРЕД МОЛОДІ: МОТИВАЦІЙНІ, ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА СУСПІЛЬНІ ПЕРЕШКОДИ.

Незважаючи на численні спонукальні фактори, які підштовхують молодь до участі у волонтерстві, існує також значна кількість перешкод, які обмежують їхню активність. Ці бар'єри умовно можна поділити на мотиваційні, організаційні та суспільно-зовнішні, кожен з яких має свій вплив на рівень залученості молоді.

Мотиваційні бар'єри пов'язані насамперед з особистісними чинниками – внутрішні переконання, установки, страхами, а також життєвими обставинами. Л. Фостер та Ю. Гетьман у своєму емпіричному дослідженні виявили, що основними причинами, які стримують студентів від участі у вирішенні громадських проблем, виступає наявність великої кількості особистих проблем (38,2%), невіра в можливість змін (27,7%) та страх відповідальності (13,3%). Ці фактори чітко окреслюють психологічні дилеми типові для молоді, – від почуття власної перевантаженості до внутрішнього сумніву у власній ефективності.

ФГД дослідження «Впливу війни на молодь в Україні» [Cedos, 2023] виявили, що молоді люди часто не долучаються до волонтерства через бракування часу, спричинений оплачуваною зайнятістю або навчанням. Цей чинник особливо актуальний для студентів, які поєднують навчання з роботою. Сімейні обов'язки, такі як догляд за неповнолітніми дітьми або іншими членами родини, також виступають обмеженням можливості займатися волонтерством.

Варто відзначити ще одну важливу мотиваційну перепону – відсутність конкретного запрошення. У ході цього ж дослідження [Cedos, 2023] було виявлено, що молоді люди, навіть маючи інтереси та готовність долучитися, не завжди роблять це саме через те, що їх ніхто (молодіжні організації) безпосередньо не запросив. Що, на мою думку, свідчить про культуру «перекладання відповідальності», яка часто стає бар'єром та головним мотиваційним бар'єром у різноманітних сферах.

Крім того, деякі респонденти вказували, що надають перевагу фінансовій допомозі, або зауважила, що були б готові волонтерити в межах своєї професійної діяльності, що свідчить про прагматичний підхід до участі.

Таким чином, мотиваційні бар'єри базуються на поєднанні психологічних, часових та життєвих факторів, які формують у молоді почуття дистанційованості від волонтерської активності, навіть за наявності внутрішнього інтересу.

Організаційні бар'єри стосуються системних умов, у яких відбувається залучення молоді до волонтерства, і вони можуть мати як локальний, так і інституційний характер. У дослідженні, проведеному в освітніх закладах Нової Зеландії [SVA, 2019], було виявлено, що школи з меншими ресурсами не завжди можуть забезпечити достатню підтримку чи мотивацію для постійної участі школярів у волонтерських програмах. Відтак, молодь із соціально вразливих чи менш привілейованих груп стикається з обмеженим доступом до можливостей, що безпосередньо впливає на рівень участі. З цього можна вивести ще одну гіпотезу: вплив волонтерства на молодь може значною мірою залежати від рівня освіти, соціального статусу та матеріального становища.

В українському контексті організаційні труднощі мають також свої особливості. А. Костенко (2024) у своїй статі для видання *Visible Ukraine* зазначає, досвід деяких волонтерів свідчить про зіткнення з

бюрократичними процедурами, які можуть негативно впливати на загальне сприйняття ефективності волонтерської діяльності. Деякі волонтери відзначають, що українські низові ініціативи часто є більш гнучкими та проактивними, на відміну від європейських структур, які іноді сприймаються як надмірно бюрократизовані.

Не менш важливими є зовнішні, суспільно зумовлені бар'єри. Один з таких – загальна недовіра в суспільстві до волонтерства, що підживлюється хибними уявленнями про те, що люди не можуть щось робити безкоштовно [Костенко, 2024]. У вищезгаданій статі, Костенко акцентує на тому, що у суспільстві все ще панує уявлення, що «за все треба платити», і саме ця установка може призводити до скептичного ставлення до волонтерів. У таких умовах молоді люди, які прагнуть до волонтерської участі, можуть відчувати тиск або навіть осуд з боку свого найближчого оточення.

Таким чином, дослідження та емпіричні спостереження показують, що молодь стикається з багаторівневою системою бар'єрів – від особистих внутрішніх до структурних і суспільних. З одного боку, волонтерство потребує особистої ініціативи, але з іншого – ця ініціатива часто стикається з чисельними обмеженнями.

Висновок до розділу:

Аналіз факторів, що впливають на залучення молоді до волонтерства, показав, що волонтерська активність є багатофакторним явищем, яке формується під впливом як внутрішніх мотивацій, так і зовнішніх обставин. Серед провідних спонукальних чинників виокремлюються: емоційно-моральна мотивація (бажання допомогти, співчуття), підвищений рівень патріотизму, зростання громадянської свідомості, а також віра в майбутнє держави та підтримка демократичних цінностей. Повномасштабна війна виступила потужним каталізатором цих процесів, мобілізувавши молодь до активної участі у громадському житті.

Водночас, було також з'ясовано, що волонтерська діяльність молоді стикається з низкою бар'єрів, які було класифіковано як мотиваційні, організаційні та суспільно-зовнішні. Особистісні сумніви, дефіцит часу, вплив соціального оточення часто знижують рівень залучення. Організаційні складнощі, як-от нестача ресурсів чи бюрократичні перешкоди, посилюють ці тенденції, особливо серед представників менш привілейованих груп. Крім того, суспільна недовіра до волонтерства, що ґрунтується на застарілих уявленнях про безкоштовну працю, також є суттєвим стримуючим фактором.

Отже, залучення молоді волонтерства є результатом складної взаємодії між особистими переконаннями, соціальними змінами та інституційним середовищем. Розуміння як мотиваційних чинників, так і бар'єрів, дозволяють побачити, що неучасть у волонтерстві не завжди означає апатію, а це комплексне бачення допоможе у виявленні впливу волонтерської діяльності на соціальну активність та громадянську свідомість.

РОЗДІЛ 3: ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДІ

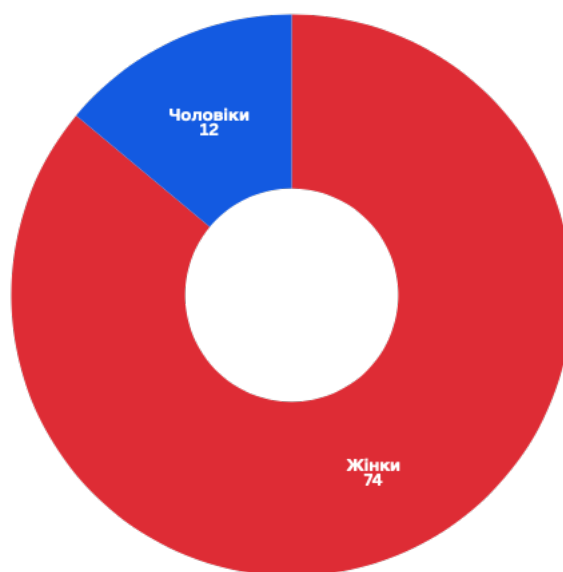
У цьому розділі представлено результати емпіричного дослідження, метою якого була перевірка висунутих у попередніх розділах гіпотез щодо взаємозв'язку між волонтерською діяльністю та рівнем громадянської свідомості та соціальної активності молоді.

Дослідження базувалося на кількісному підході, що дало змогу зібрати, упорядкувати та проаналізувати дані, які можна умовно вважати репрезентативним в межах обраної вибірки. Опитування проводилося в період з 05.06.2025 по 11.06.2025. Респонденти були відібрані за принципом випадкової вибірки з урахуванням вікових характеристик цільової групи. Обробка отриманих даних здійснювалася за допомогою статистичного програмного забезпечення Jamovi версії 2.6.44.0 macOS та Microsoft Excel macOS, що забезпечило можливості здійснення як описової так і кореляційної статистики.

Метод збору даних – анкетне онлайн опитування, проведене за допомогою онлайн-інструменту Google Forms. Анкету було поширено за допомогою університетських чатів у месенджері Telegram, історії в соціальній мережі Instagram, а також звернення до волонтерських організацій з проханням розповсюдити посилання серед своїх учасників. У дослідженні брали участь представники різних вікових категорій, тому генеральна сукупність дослідження стала 198 осіб, але, оскільки, цільовою аудиторією виступає молодь, від 17 до 36 , то вибіркова сукупність – N=86 респондентів. Анкета була сформована на основі критеріїв, що дозволять оцінити рівень громадянської свідомості, участі у волонтерській діяльності та рівень соціальної активності.

У розділі представлено аналіз зібраних даних, виявлено основні тенденції, а також зроблено порівняння між окремими групами молоді залежно від ступеня їх залучення до волонтерства. Отримані результати подано у вигляді графіків, таблиць та описових висновків. Окрему увагу приділено порівнянню відповідей залежно від рівня волонтерської активності респондентів, що дозволило виокремити певні тенденції та сформулювати висновки щодо підтвердження або спростування дослідницьких гіпотез.

Більшу частину респондентів становили жінки (86%), що може бути пов'язано як з особливостями поширення анкети, оскільки анкета поширювалась в університетських групах, а на факультеті соціології, значною більшістю є жінки, так і з загальними тенденціями в активності молоді у соціальних ініціативах (Рис. 1).

Рис. 1 Статевий розподіл (осіб)

У цьому дослідженні основним інструментом збору даних виступала структурована анкета, розроблена спеціально для взаємозв'язку між волонтерською діяльністю молоді та рівнем їхньої громадянської свідомості і соціальної активності. Вона була розроблена з урахуванням цілей і гіпотез

дослідження, а також на основі аналізу попередніх соціологічних опитувань, що вивчали подібну проблематику, як от дослідження з Нової Зеландії від SVA (2022), яке було розглянуто в попередніх розділах. Мова даної анкети: українська.

Анкета складалася з чотирьох тематичних блоків:

- соціально-демографічні характеристики (вік, стать, освіта, соціальний статус та матеріальне становище);
- досвід волонтерської діяльності (форма, напрям, участь до 2022 року, допомога армії/ТрО/ВПО);
- рівень громадянської свідомості (ставлення до громадського обов'язку, активності, соціальної справедливості);
- суб'єктивна оцінка впливу волонтерства на особистий розвиток і залученість до громадського життя).

Аналізуючи загальні тенденції суб'єктивного сприйняття впливу волонтерської діяльності на особистісний розвиток респондентів, можна зробити висновок про наявність чітко вираженої позитивної динаміки. Результати анкетування засвідчили, що для переважної більшості молодих волонтерів участь у таких ініціативах стала не лише ціннісним або моральним вибором, а й важливою платформою для розвитку практичних життєвих навичок.

Зокрема, значна кількість респондентів вказали, що завдяки волонтерству вони мали змогу або вперше опанувати, або значно вдосконалити свої комунікативні здібності, міжособистісні навички, а також уміння ефективно працювати в команді та вирішувати проблемні ситуації в умовах обмеженого часу чи ресурсів (Рис. 2).

Крім того, результати кількісного аналізу показали, що понад половина опитаних (57%) безпосередньо вказали на загальний позитивний вплив волонтерської діяльності на особистий розвиток (Рис. 3). Це дозволяє стверджувати, що для більшості молодих людей волонтерство стало

важливим чинником зростання впевненості в собі, формування активної життєвої позиції та розуміння власної ролі в суспільстві.

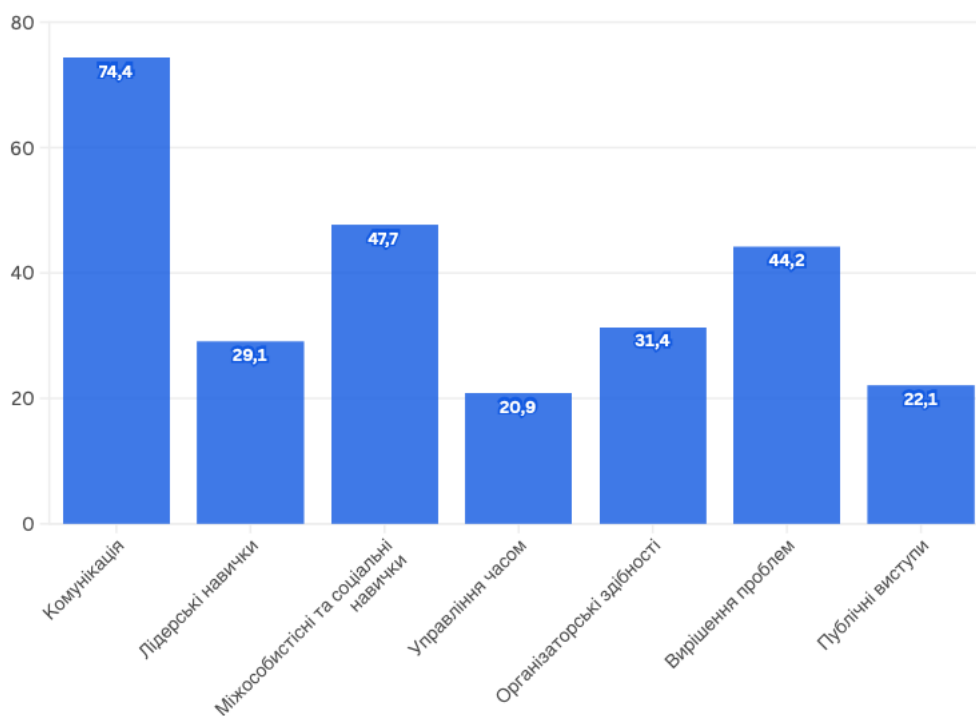

Рис. 2 Навички, які розвивались та/або практикувалися (%)

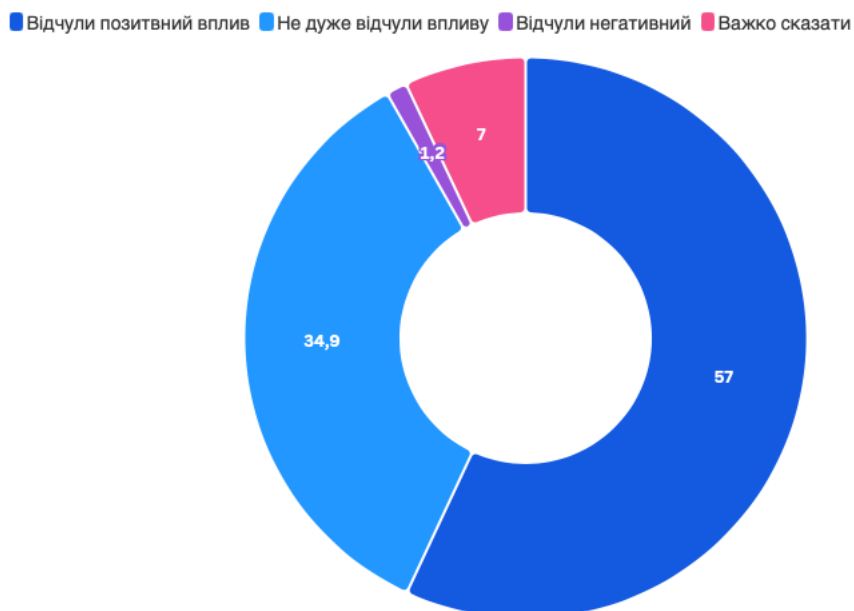
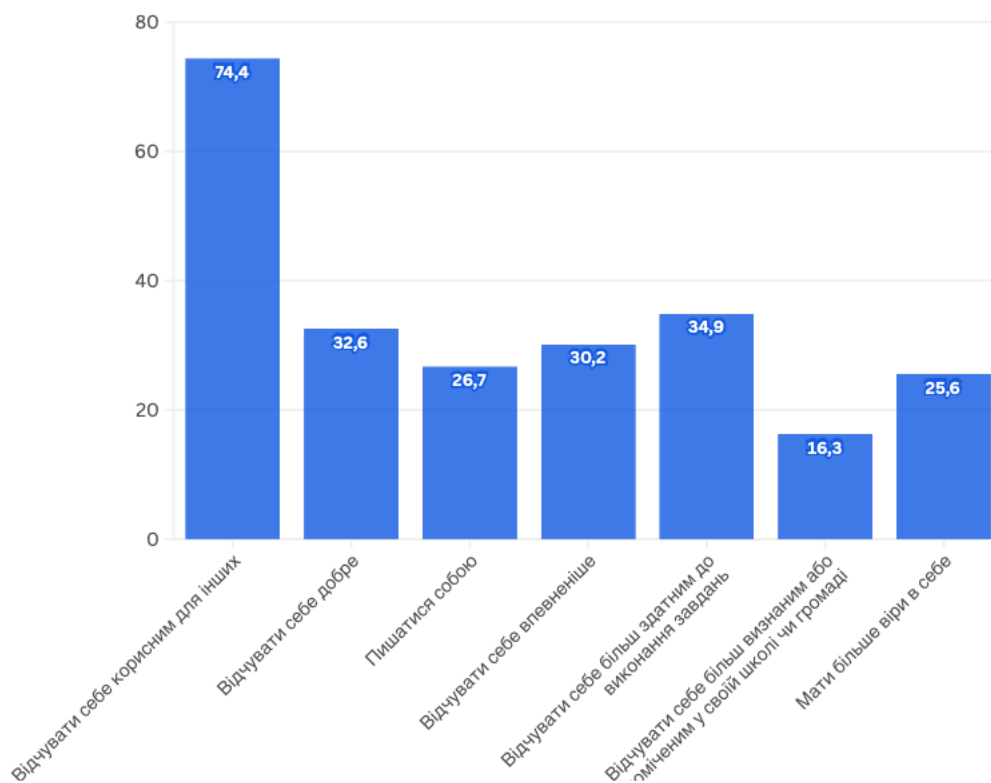

Рис.3 Суб'єктивна оцінка впливу волонтерства (%)

Окремий блок анкети був спрямований на виявлення суб'єктивного досвіду респондентів у межах їхньої волонтерської діяльності. З цією метою було включено запитання відкритого типу у форматі «закінчіть речення». Формулювання завдання звучало наступним чином: «Волонтерство допомогло мені...». Такий формат дозволив виявити не лише кількісні, а й якісні аспекти впливу волонтерської активності на молодь.

Аналіз відповідей засвідчив, що найбільш поширеною асоціацією з волонтерською діяльністю було відчуття особистої значущості та користі для інших. Зокрема, 74,4% респондентів зазначили, що волонтерство допомогло їм відчутти себе корисними для інших людей, суспільства або спільноти в цілому. Цей результат узгоджується з загальними теоретичними уявленнями про емоційно-моральну мотивацію волонтерства та прагнення молоді до соціального внеску.

Крім того, 34,9% опитаних вказали, що завдяки волонтерству відчули себе більш компетентними, впевненими у власних силах та здатними до виконання складних завдань. Це свідчить про значний вплив волонтерської практики на формування практичних навичок, розвиток самостійності, відповідальності й навіть лідерських якостей у молоді.

Рис.4 Чим допомогло волонтерство (%)

У процесі виконання дослідження було висунуто низку гіпотез, що лягли в основу емпіричної перевірки впливу волонтерської діяльності на окремі показники громадянської свідомості та соціальної активності молоді. Зокрема, для перевірки гіпотези про те, що волонтерська діяльність є значущим чинником формування громадянської відповідальності, соціальної солідарності та активної життєвої позиції, було застосовано метод незалежного t-тесту (Independent Samples T-Test).

Цей метод дозволив здійснити порівняння середніх значень рівня громадянської відповідальності між двома незалежними групами респондентів: тими, хто брав участь у волонтерській діяльності протягом останніх 12 місяців, та тими, хто не долучався до неї (питання Q6; див. Додаток А). Оцінювання рівня громадянської відповідальності здійснювалося на основі шкальних тверджень (Q10), відповіді на які було

попередньо узагальнено у вигляді інтегрального показника Громадянська свідомість через бінарне перекодування.

Результати аналізу (див. Табл. 1) показали, що середній рівень громадянської свідомості є вищим серед респондентів, які мали досвід волонтерської діяльності, однак виявлена різниця не є статистично значущою на рівні $p < 0.05$ ($p = 0.199$). Це свідчить про те, що за отриманими емпіричними даними не можна з достатньою статистичною впевненістю підтвердити наявність впливу волонтерської діяльності на рівень громадянської свідомості молоді.

Водночас, слід зауважити, що такий результат може бути обумовлений специфікою формування шкальних запитань у блоці, що стосується громадянської відповідальності: значна частина респондентів обирала нейтральні варіанти відповідей, що могло вплинути на розподіл результатів та знизити контраст між групами.

Табл 1. Рівень громадянської свідомості молоді залежно від досвіду волонтерської діяльності.

Група	N	Mean	Median	SD	SE
Брали участь	67	20.1	20.0	3.14	0.384
Не брали	19	18.9	20.0	4.76	1.09
Параметр			Значення		
t-статистика			-1.29		
Ступінь свободи (df)			84		
p-значення			< 0.199		

У межах дослідження також була висунута друга гіпотеза: чим вищий рівень залученості молоді до волонтерської діяльності, тим активніше вона бере участь у громадських ініціативах та виборчих процесах. Для перевірки цього припущення було застосовано два взаємодоповнюючі статистичні

підходи, що дозволили комплексно оцінити характер зв'язку між досліджуваними змінними.

Першим етапом аналізу став кореляційний аналіз за коефіцієнтом Спірмена, який є доцільним у випадках, коли дані не відповідають критерію нормального розподілу. Було проаналізовано залежність між змінною Q9 (ступінь залучення до волонтерства, оцінена респондентами) та створеною інтегральною змінною Рівень активності, яка відображає загальний рівень участі респондентів у громадянських активностях (розрахована як сума балів, нарахованих за відповіді на питання Q15; див. Додаток). Результати аналізу (див. Табл. 2) засвідчили наявність помірного позитивного зв'язку між рівнем волонтерської активності та громадянською активністю молоді.

Для подальшої перевірки гіпотези було здійснено незалежний t-тест, що дозволив порівняти середні значення показника Рівень активності між двома групами: тими, хто залучений до волонтерської діяльності, та тими, хто не має відповідного досвіду. Це дало змогу оцінити, чи є виявлена відмінність статистично значущою (див. Табл. 3).

Табл.2 Кореляція між рівнем волонтерської активності та громадянською активністю молоді.

Показник	Значення
Коефіцієнт кореляції (ρ)	0.373
Ступінь свободи (df)	81
p-значення	< 0.001

Табл.3 Порівняння рівня громадянської активності молоді залежно від досвіду волонтерства.

Група	N	Mean	SD	SE
Залучені	62	2.02	0.932	0.118
Не залучені	21	1.10	0.889	0.194

Показник	Значення
t-статистика	3.96
Ступінь свободи (df)	81
p-значення	< 0.001

Отже, обидва методи (кореляційний аналіз та t-тест) – узгоджено підтверджують гіпотезу. Молодь, що бере участь у волонтерстві (навіть у будь-якій формі), істотно активніше залучена до громадських ініціатив, виборів, протестів чи петицій. Це підтверджує думку про те що волонтерство має функцію каталізатора громадської активності молоді в Україні.

Остання гіпотеза, що потребувала перевірки, стосувалась впливу волонтерської діяльності на молодь з урахуванням рівня освіти, соціального статусу та матеріального становища. З метою дослідження цієї гіпотези було проаналізовано, як соціально-демографічні характеристики впливають на суб'єктивне сприйняття впливу волонтерства на особистісний розвиток.

Для початку змінна «Матеріальне становище» була класифікована за трьома категоріями: «Високий», «Середній» та «Низький» рівні матеріального забезпечення. Надалі для аналізу впливу кожної зі змінних — рівня освіти, соціального статусу та матеріального становища — було застосовано односторонній дисперсійний аналіз (ANOVA) з поправкою Вельча (Welch), що було необхідно через неоднорідність дисперсії у вибірках.

Результати дослідження продемонстрували, що рівень освіти та соціальний статус не справляють статистично значущого впливу на оцінку особистого розвитку внаслідок волонтерської діяльності ($p > 0,05$) (див. Табл. 4). Натомість матеріальне становище виявилось статистично значущим чинником ($p = 0,042$), що свідчить про вплив рівня добробуту на сприйняття ефектів волонтерства серед респондентів (див. Табл. 5).

Табл. 4 Вплив рівня освіти та соціального статусу на оцінку особистого розвитку внаслідок волонтерської діяльності.

Фактор	F	df1	df2	p-значення
Освіта	1.61	3	4.57	0.306
Соц. статус	1.20	4	11.3	0.364
Матеріальне становище	3.57	2	27.0	0.042

Додатково для підтвердження цієї взаємозалежності було проведено кореляційний аналіз за методом Пірсона, який виявив помірно негативний зв'язок ($r = -0,338$; $p = 0,002$). Це означає, що молодь із нижчим рівнем матеріального добробуту частіше відзначає більший позитивний вплив волонтерської діяльності на свій особистісний розвиток.

Отже, гіпотеза була частково підтверджена: хоча рівень освіти та соціальний статус не виявили значущого впливу, матеріальне становище має істотне значення у формуванні суб'єктивного сприйняття волонтерського досвіду. Це може свідчити про те, що для молоді з нижчим рівнем добробуту волонтерська діяльність виступає важливим джерелом особистісного зростання, відкриваючи нові можливості, розширюючи соціальні контакти та підсилюючи відчуття власної значущості.

Табл. 5 Вплив матеріального становища на оцінку особистого розвитку внаслідок волонтерської діяльності.

	Група	N	Mean	SD	SE
Оцінка впливу	Високий	8	3.50	0.756	0.267
	Середній	64	6.53	16.765	2.096
	Низький	13	32.77	45.964	12.748

ВИСНОВКИ

У ході виконання дипломної роботи було здійснено всебічне дослідження феномену волонтерства в контексті формування громадянської активності молоді в Україні. Теоретичний аналіз дозволив осмислити волонтерство як складне соціокультурне явище, що поєднує індивідуальну мотивацію з широким суспільним контекстом, зокрема з розвитком громадянського суспільства. Участь у волонтерських ініціативах виявляється не лише способом реалізації гуманістичних цінностей, а й каналом формування громадянської ідентичності, особливо

Огляд емпіричних досліджень дозволив виявити та описати як стимули до участі молоді у волонтерстві – зокрема моральні переконання, патріотизм і бажання соціальної самореалізації – та і чинники, що перешкоджають цій участі, включаючи нестачу ресурсів, часові обмеження та соціальні упередження. Результати власного емпіричного дослідження також засвідчили, що хоча прямий вплив волонтерства на рівень громадянської свідомості не був статистично значущим, натомість спостерігався чіткий зв'язок між волонтерською активністю і загальною громадянською залученістю молоді.

У ширшому розумінні, це дослідження може слугувати базою для подальшого осмислення ролі волонтерства як соціального явища, здатного трансформувати суспільні відносини, активізувати громадянське суспільство, зменшувати соціальну відчуженість і сприяти соціальній інтеграції. Особливо в умовах воєнного та поствоєнного періоду в Україні, волонтерство може стати ключовим механізмом відновлення довіри, солідарності та національного згуртування.

Таким чином, волонтерство виступає не лише як індикатор, а як інструмент розвитку активної громадянської позиції молоді. Незважаючи на певні обмеження дослідження, зокрема пов'язані зі складністю

вимірювання громадянської свідомості, отримані результати дають підстави стверджувати, що підтримка та розвиток волонтерських практик є важливим чинником укріплення демократичного потенціалу українського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волосевич І., Когут І., Жерьобкіна Т., Назаренко Ю. Вплив війни на молодь в Україні. – 2023. – Режим доступу: https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/ua_28.04_vplyv_viyuny_na_molod_v_ukrayini.pdf
2. Головка О. В. Волонтерство в Україні: історико-правовий аспект // Право і безпека – Law and Safety. – 2023. – № 2(89).
3. Єременко А., Безрукова О. Характеристика волонтерського руху та мотивація волонтерів в умовах російсько-української війни (за результатами якісного дослідження) // Соціологічні студії. – 2023. – № 2(23). – С. 26–37.
4. Дейнеко О. Моделі побудови соціальної згуртованості: теоретичні роздуми та емпіричні випадки // Соціологічні студії. – 2021. – № 1(18). – С. 33–40.
5. Зеленько Г. І., Рахманов О. А. (рец.). Соціологічні виміри громадянського суспільства в Україні. – Київ: Інститут соціології НАН України, 2019.
6. Кожухаренко Л. В. Проблеми й перспективи молодіжного волонтерського руху в Україні на сучасному етапі // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки. – 2018.
7. Левченко Н. Молодіжні громадські організації як чинник формування соціальної активності молоді: правові засади. – 2019.
8. Найда І. В. Волонтерська діяльність молоді як прояв патріотичних почуттів: управлінський аспект. // Право та державне управління журнал. – 2023 р. – № 1.
9. Сальнікова С. Благодійність населення східноєвропейських країн з радянським минулим // Соціологічні студії. – 2014. – № 2(5). – С. 39–45.

10. Сальнікова С., Мурадян О., Сидоров М. Міжнародні макросоціальні показники як аналітичні інструменти в соціології // Соціологічні студії. – 2020. – № 2(17). – С. 41–54.
11. Фостер Л., Гетман Ю. Громадсько-політична активність: трансформаційні виклики в умовах війни. // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2024. – №2.
12. Хом'як А. Участь населення України у волонтерській та благодійницькій діяльності // Соціологічні студії. – 2015. – № 2(7). – С. 67–71. <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2015-02-67-71>
13. Ліпар Ю. Ю. Сутність і рамки громадянського суспільства в умовах демократії: теоретичний вимір та систематизація // Політичні науки. – 2023. – № 1. – Режим доступу: http://politicus.od.ua/1_2023/4.pdf
14. Аналітика: Аналіз опитування волонтерів / Центр демократії та верховенства права. Режим доступу: <https://cedem.org.ua/analytics/analiz-opytuvannya-volontery/>
15. Більшість українців під час великої війни допомагали як волонтери, армії, ВПО та постраждалим: опитування // ZMINA. – 2024. – Режим доступу: <https://zmina.info/news/bilshist-ukrayincziv-pid-chas-velykoyi-vijny-dopomagaly-yak-volontery-armiyi-vpo-ta-postrazhdalym-opytuvannya/>
16. День Незалежності України: цінність держави, згуртованість та волонтерство під час війни // DIF. – Режим доступу: https://dif.org.ua/article/den-nezalezhnosti-ukraini-tsinnist-derzhavi-zgurtovanist-ta-volonterstvo-pid-chas-viyni?fbclid=IwY2xjawE0EQ9leHRuA2FlbQIxMAABHanhwPfp00TdAIXJ-4LsB1IPLvihjGsvfhC91A_guteA1HwxIZnkJihkeA_aem_9rdjFKXxCKd23y-mWMCrBA

17. Ідентичність громадян України: тенденції змін (червень 2024) // Розумков Центр. – Режим доступу: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-cherven-2024r>
18. Барсукова О. «Більшість українців волонтерять під час війни, 18% – не планують. Опитування». – 2023. – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/02/24/253036/>
19. Концепція національно-патріотичного виховання. Наказ МОН – Режим доступу: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/pages/1104/konceptiya-nacionalno-patriotichnogo-vikhovannya.pdf>
21. Alexander J. Civil Society Between Difference and Solidarity: Rethinking Integration in the Fragmented Civil Society // *Theoria: Journal of Social and Political Theory*. – 1998. – № 92. – P. 1–14.
22. Bekkers R., Wiepking P. A Literature Review of Empirical Studies of Philanthropy: Eight Mechanisms That Drive Charitable Giving // *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*. – 2011. – Vol. 40, No 5. – P. 924–973. <https://doi.org/10.1177/0899764010380927>
23. Dekker P., Halman L. Volunteering and Values. In: Dekker P., Halman L. (eds) *The Values of Volunteering*. Springer, 2003. P. 1–17. https://doi.org/10.1007/978-1-4615-0145-9_1
24. Hustinx L., Meijs L. C. P. M. Re-embedding volunteerism: In search of a new collective ground // *Voluntary Sector Review*. – 2011. – Vol. 2, No 1. – P. 57–76.
25. Snyder M., Omoto A. M. Volunteerism: Social issues perspectives and social policy implications // *Social Issues and Policy Review*. – 2008. – Vol. 2, No 1. – P. 1–36.

26. Tkach O., Tkach A. Volunteer movement in Ukraine in the situation of external aggression // Ukrainian Policymaker. – 2019. – № 4. – P. 52–61.

ДОДАТОК

Опитувальник «Вплив волонтерства на громадянську свідомість»

Привіт! Мене звати Іванова Уляна, я студентка 4 курсу КНУ ім. Тараса Шевченка факультету соціології. Я проводжу дослідження в рамках моєї дипломної роботи. Запрошую вас взяти участь. Ваші відповіді є повністю анонімними та будуть використані виключно в узагальненому вигляді. Немає правильних чи неправильних варіантів, мені важливо дізнатися про Ваш особистий досвід, тому прошу відповідати щиро. Це опитування містить 16 питань та займає до 10 хвилин. Дякую за вашу участь! При можливості, поширте, будь ласка, це опитування серед своїх друзів/знайомих.

БЛОК 1: СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Q1. Ваш вік (кількість повних років на момент заповнення анкети): _____

Q2. Вкажіть вашу стать: *Виберіть одну з наступних відповідей*

1. Чоловіка
2. Жінка

Q3. Ваш рівень освіти: *Виберіть одну з наступних відповідей*

1. Середня
2. Неповна вища
3. Вища
4. Аспірант
99. Інше

Q4. Ваш соціальний статус (можна обрати кілька варіантів):

1. Учень/студент
2. Працевлаштований
3. Тимчасово непрацевлаштований
4. Безробітній
99. Інше

Q5. Яке з тверджень підходить для характеристики Вашого матеріального становища? *Виберіть одну з наступних відповідей*

1. Не вистачає коштів навіть на продукти харчування
2. На повсякденні витрати вистачає, але купувати одяг вже складно
3. В основному вистачає, але для купівлі дорогих предметів треба економити або позичати

4. Майже на все вистачає, але купівля квартири, будинку є недоступною
5. Практично ні в чому собі не відмовляю
99. Інше

БЛОК 2: ДОСВІД ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Q6. Чи були ви залучені до волонтерства, у будь якій формі за останні 12 місяців (фізично, фінансово)?

1. Так
2. Ні

Q7. Чи займались ви волонтерством до повномасштабного вторгнення у 2022 році?

1. Так
2. Ні
99. Інше

Q8. Які напрями волонтерської діяльності здійснюються вами?

(Оберіть всі варіанти, які вам підходять)

1. Підтримка малозабезпечених осіб, та інших осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах;
2. Здійснення догляду за хворими та іншими особами, які потребують підтримки та допомоги;
3. Допомога громадянам, які постраждали внаслідок техногенних або природних катаклізмів, бойових дій;
4. Проведення заходів щодо охорони природного середовища, культурної та історичної спадщини;
5. Проведення спортивних, культурних, молодіжних та інших заходів;
6. Допомога при ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;
7. Допомога Збройним Силам України, іншим військовим формуванням та органам влади;
8. Подолання наслідків бойових дій, а також післявоєнне відновлення і розвиток України;
9. Проведення соціально-виховної роботи із засудженими та допомога у здійсненні соціальної адаптації;
10. Допомога особам, які постраждали внаслідок інфекційних хвороб та епідемій;
11. Захист та рятування тварин;
99. Інше

Q9. Чи залучені Ви до волонтерської допомоги армії/ТрО/тимчасово переміщеним особам?

1. Так, допомагав/-ла фізично
2. Так, допомагав/-ла фінансово
3. Так, допомагав/-ла фізично, і фінансово
4. Ні, але планую ще долучитися до фізичної допомоги

5. Ні, але планую ще долучитися до фінансової допомоги
  6. Ні, але планую ще долучитися до фізичної та фінансової допомоги
  7. Ні, і не планую долучатися
- 99.Важко відповісти

БЛОК 3: ГРОМАДЯНСЬКА СВІДОМІСТЬ ТА ЦІННОСТІ

Q10. За шкалою від 1 до 5, де 1 – повністю не погоджуюсь й 5 – повністю погоджуюсь, оцініть наскільки ви погоджуєтесь із твердженнями:

Твердження	1	2	3	4	5
Громадянський обов'язок — це важлива складова мого життя.					
Я відчуваю відповідальність за події в моїй країні.					
Участь у волонтерстві — це прояв громадянської позиції.					
Людина має бути активним учасником життя громади, а не пасивним спостерігачем.					
Соціальна справедливість — це особиста справа кожного.					
Я вірю, що навіть один голос має значний вплив на ситуацію в суспільстві.					

БЛОК 4: ВПЛИВ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ОСОБИСТІТЬ

Q11. Як ви оцінюєте вплив волонтерства на власний розвиток?

1. Дуже позитивно – я значно виріс/ла особистісно й професійно
  2. Позитивно – це дало мені новий досвід
  3. Помірно – частково змінився/лась, але не суттєво
  4. Нейтрально – майже не відчув/ла змін
  5. Негативно – це забрало час/ викликало стрес
- 99.Важко сказати

Q12. Які навички Ви розвинули або практикували в ході волонтерської діяльності? (можна обрати декілька)

1. Комунікація
2. Лідерські навички
3. Міжособистісні та соціальні навички
4. Управління часом

5. Організаторські здібності
6. Вирішення проблем
7. Публічні виступи
99. Інше

Q13. Завершіть речення «Волонтерство допомогло мені...»

1. Відчувати себе корисним для інших
2. Відчувати себе добре
3. Пишатися собою
4. Відчувати себе впевненіше
5. Відчувати себе більш здатним до виконання завдань
6. Відчувати себе більш визнаним або поміченим у своїй школі чи громаді
7. Мати більше віри в себе
99. Інше

Q14. За шкалою від 1 до 5, де 1 – повністю не погоджуюсь й 5 – повністю погоджуюсь, оцініть наскільки ви погоджуєтесь із твердженнями:

Твердження	1	2	3	4	5
<u>До участі</u> у волонтерстві я мав(-ла) низьку зацікавленість у громадських справах.					
<u>До участі</u> у волонтерстві я не розумів(-ла), як можна впливати на суспільні зміни.					
<u>Після участі</u> у волонтерстві я став(-ла) активнішим громадянином.					
<u>Після участі</u> у волонтерстві я став(-ла) більше цікавитись соціальними ініціативами.					
<u>Після участі</u> у волонтерстві я став(-ла) відчувати, що мої дії мають значення.					
<u>Після участі</u> у волонтерстві я став(-ла) впевненіше висловлювати свою думку.					

Q15. Чи брали ви участь у таких громадських активностях за останні кілька років? (можна обрати кілька варіантів)

1. Вибори (місцеві, президентські, парламентські)
2. Громадські ініціативи (збори, проекти, обговорення)
3. Мітинги/акції протесту
4. Онлайн-ініціативи/петиції

5. Не брав(-ла) участь в жодній

99.Інше

Q16. Наскільки активно ви берете участь у житті громади?

1. Дуже активно
2. Скоріше активно
3. Скоріше пасивно
4. Зовсім не активно